

PERSONALNI ARHIV ZASLUŽNIH MUZEALACA: NADA VRKLJAN-KRIŽIĆ

JOZEFINA DAUTBEGOVIĆ □ Muzejski dokumentacijski centar, Zagreb

sl.1.-2. Nada Vrkljan-Križić
Snimljeno: 25. rujna 2002.
Snimila: Jozefina Dautbegović

JOZEFINA DAUTBEGOVIĆ: Dobar dan, nalazimo se u Muzeju suvremene umjetnosti i danas, 25. rujna 2002., razgovaram s gospodom Nadom Vrkljan-Križić.

Gospodo Vrkljan-Križić, kad biste se sami predstavljali, što biste prvo rekli o sebi?

NADA VRKLJAN-KRIŽIĆ: To je teško pitanje. Što bih rekla o sebi? Mislim da sam na neki način osoba koja još uvijek voli sanjati i koja živi za neke velike ideale, premda sam se, naravno, mnogo puta razočarala, ali nikada ne gubim nadu u to da ima smisla uvijek tako živjeti, uvijek težiti nečemu boljemu, ljepšem, plemenitijem. Dakle, ja sam pravi humanist i čovjek koji iskreno voli umjetnost, baštinu - sve ono što je rezultat prije svega ljudskih emocija. Naravno, i uma, i talenta i drugih stvari, što još to sve može značiti, ali ponajprije emocija - ja sam emocionalno biće.

J. D.: Kakvo vam je bilo djetinjstvo?

N. V.-K.: Obilježila ga je velika ljubav prema umjetnosti. Djetinjstvo, odnosno svoje pubertetske godine provela sam u Opatiji. To je bilo 1950-ih, točnije od 1950. do 1958.

Jedino što smo tada imali bile su knjige. Nije bilo filmova. Postojao je samo jedan kino u kojemu se film mijenjao jedanput u mjesecu. Nije bilo ni televizije, ni svih ovih efemernih vrijednosti kojima nas danas obasipaju. Dakle, knjige. Čitala sam iznimno mnogo, samo sam čitala i čitala, gutala sam knjige. Obožavala sam francuski jezik i vrlo sam ga rano naučila. Još kao dijete, po majci sam govorila njemački, tako da sam mogla čitati i na njemačkome. Posebno sam, naravno, voljela poeziju. I slikarstvo.

U starom hotelu u Opatiji, u koji je moj tata bio premješten iz Zagreba zbog neke više sile i u kojemu je bio direktor, jednom sam vidjela veliku reprodukciju Rembrandtove *Noćne straže*, a ondje su bile još neke reprodukcije djela drugih slikara, npr. Böcklinov *Otok mrtvih*. Bili smo dosta romantična i, rekla bih, pomalo samoubilačka generacija. U Opatiji je zimi bio mrak, danonoćno je padala kiša, nije bilo ljudi. Sezone su trajale kratko, uostalom, to je bilo klimatsko lječilište za rehabilitaciju ljudi koji su bili strašno siromašni i koji su došli iz rata. To, naravno, nije bio turizam današnjeg tipa. No u to sam se vrijeme susrela s tim velikim reprodukcijama. Moj je tata imao mnogo mapa s reprodukcijama slika Vermeera i Van Gogha. Mi smo ih kao djeca često gledali. Imala sam sestru blizanku i nas smo dvije zajedno uživale u tome.

I tako smo živjeli. Sve izvan normalne škole bio je isključivo svijet umjetnosti. Dakle, knjige i slike. U hotelu je bio jedan stari glasovir. Željela sam svirati na njemu pa sam od jedne stare gospođe koja je živjela u susjedstvu nabavila neke note i sama sam učila svirati. Odlazila bih u praznu hotelsku zgradu jer je hotel zimi bio zatvoren. Inače sam bila dosta plašljiva, ali toga me nije bilo strah. I u hotelu sam svirala.

I tako. U umjetnosti sam, zapravo, živjela od mladih dana.

J. D.: Imate li braće i sestara?

N. V.-K.: Imam dvije sestre. Starija je sestra književnica Irena Vrkljan. Moja druga sestra, moja blizanka Vera Mihalović, već jako dugo živi u Njemačkoj, dulje od 30 godina.

Ja sam jedina ostala vjerna Zagrebu, pogotovo zato što sam se u Zagreb vratila 1958., kada sam upisala studij. Upisala sam ga potajno, zahvaljujući mojoj mami, jer je moj otac bio protiv toga da odem iz Opatije. U Rijeci se tada otvorio Medicinski fakultet i on je silom htio da studiram medicinu. Bio je direktor hotela *Lakatoš*, zapravo sindikalnog odmarališta kojemu su mijenjali nazive. Moj je otac bio prokurist, službenik. Nije imao fakultet, ali je izuzetno mnogo čitao. On nam je prvi čitao, primjerice, Edgar Allana Poea na engleskome, još dok smo bili djeca. Zaljubila sam se u jezik i stih ne razumijevajući ga uopće. Uz to što je veoma volio čitati, moj je otac mnogo pisao. Živjeli smo u takvom okruženju. Irena je bila pjesnikinja i ona je ostala u Zagrebu. Ona i njezin tadašnji suprug Zvonimir Golob bili su pjesničke duše, bili smo okruženi time u obitelji. Eto - to je to.

J. D.: Jeste li prije nego što ste se zaposlili u Galeriji primitivne umjetnosti radili nešto drugo?

N. V.-K.: Prije toga sam radila u Generalexportu, tj. u poslovnici Siemensu. Znala sam njemački još od djetinjstva. Moja je mama Bečanka pa smo taj jezik naučili još kao djeca. Radila sam kao inokorespondentica premda nisam imala nikakve službene potvrde da znam njemački. No na testu su me, naravno, odmah uzeli jer sam fluentno znala njemački. Još nisam bila diplomirala povijest umjetnosti. Doduše, diplomirala sam francuski jezik, ali s tom diplomom nisam našla posao. Tada sam već imala dvoje djece jer sam vrlo rano rodila svoju kćerku, 1962., pa sina

sl.3. Nada Vrkljan-Križić ispred ulaza
u Muzej suvremene umjetnosti na
Katarininom trgu 2 u Zagrebu.
Snimljeno: 25. rujna 2002.
Snimila: Jozefina Dautbegović

1966., a financijska je situacija bila teška i ja sam se 1966. zaposlila uz veliku traumu jer su djeca morala krenuti u vrtić i jaslice. Znete kako to već majke doživljavaju. Taj me posao jako veselio, "istesala" sam tehnički njemački jer sam prevodila samo tehničke tekstove o elektranama i zgradama Končara te sam bila simultana prevoditeljica na konzorcijima. Privatno sam radila kao simultana prevoditeljica za francuski jezik u Gradskoj vijećnici kad su bila neka primanja. Tako sam upoznala i naše tadašnje velike gradonačelnike kao što je bio Pero Pirker. U Siemensu sam radila šest godina, uglavnom samo kao prevoditeljica s njemačkoga na hrvatski i s hrvatskoga na njemački te s nekim povremenim angažmanima, a paralelno sam, naravno, završavala svoj studij povijesti umjetnosti, što je bilo prilično naporno. I dvoje djece - da ne pričam.

sl.4. Stručno putovanje povjesničara umjetnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu u Italiju (San Gimignano), listopad 1962.

Uglavnom, moj suprug Miro Križić bio mi je velika pomoć. Bavio se jazzom, tako da smo ušli i u glazbene vode. Pisali smo brojne emisije o glazbi. Bavila sam se francuskom šansonom, pisala o tome, a suprug me stalno podsjećao da moram završiti fakultet. Jednostavno, davao mi je veliku moralnu potporu, pa sam i završila studij. I onda se slučajno otvorilo jedno mjesto u Regionalnom zavodu za zaštitu spomenika kulture u kojemu je direktorica bila gđa Marija Baltić. Ona je to mjesto zapravo ponudila mom suprugu jer je i on završio povijest umjetnosti. Međutim, on je radio u Gradskoj skupštini. Rekao joj je da njega to ne zanima, ali da ima suprugu koja je također završila taj fakultet pa može primiti nju. I tako sam ja slučajno došla u Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture. Javila sam se na natječaj, imala sam sve uvjete. Znanje jezika dosta mi je koristilo, kao i na fakultetu. Nekada knjige nisu bile prevedene na hrvatski, mi smo sve čitali u originalu - na njemačkome, francuskome ili engleskome. I tako sam dobila posao, dodijeljen mi je sektor privatnih zbirki i izvoza umjetnina. Iz Regionalnog su zavoda neke osobe otišle, mislim da je tada otišla i Marija Mirković. Neka su se mjesta oslobodila i ja sam tako dobila posao.

J. D.: Koliko ste dugo bili u Regionalnom zavodu za zaštitu spomenika kulture?

N. V.-K.: Devet godina. Onda me jednog dana na Gornjem gradu susreo dr. Boris Kelemen, kojega sam, naravno, poznavala. Znali smo se dobro jer se dosta izvozila naiva - te su slike išle *en masse*. Upitao me: *Čuj, Nada, bi li ti htjela doći k nama, otišao je jedan kolega iz Galerije primitivne umjetnosti, trebamo kustosa*. Volio me i čitao je moje tekstove. Pisala sam, već onda, neke stvari. Rekla sam: *Vrlo rado*. Zapravo sam željela otići na neko novo mjesto jer mi je posao u Zavodu već postao nekako naporan. Psihički, više nego fizički. Naime, imala sam osjećaj bespomoćnosti u raznim situacijama kad je trebalo pomoći ljudima, a nisam im mogla pomoći ili učiniti nešto konkretno za zaštitu baštine. Nismo baš mnogo toga mogli učiniti, tako da sam bila dosta razočarana. I rekla sam: *Hoću*. I tako sam skočila *grlom u jagode*, kako bi se reklo, u Galerije grada Zagreba odnosno u Galeriju primitivne umjetnosti.

J. D.: Kako ste doživjeli posao kustosa?

N. V.-K.: Pa, bio mi je to veliki profesionalni izazov. Ponajprije, mnogo sam znala o toj nesretnoj naivi. Kažem *nesretnoj* jer je ona tada bila previše popularna - golem broj tih slika prošao je kroz moje ruke, ali sam htjela otkriti to čudo,

saznati što se zapravo dogodilo. Istražiti korijene, saznati kako je sve to počelo. Nisu me zanimali silni komercijalni uspjesi nego su me zanimale baš bitne stvari. Dr. Kelemen bio je sjajna osoba, bila sam vrlo sretna da mogu s njim raditi i da će mi on pomoći. Međutim, on se, nažalost, vrlo brzo razbolio tako da nismo uspjeli baš mnogo zajedno napraviti jer je već ubrzo nakon toga otišao pa sam ostala sama i morala sam se sama snalaziti. Imala sam krasnih prijateljstava s tim slikarima, svi su bili vrlo susretljivi prema meni, voljeli su me. Mislim da sam imala stvarno vrlo dobre ljudske kontakte, i to me istraživanje na mnogo načina oplemenilo. Naravno, iskristalizirale su se neke vrijednosti koje su ostale do danas.

J. D.: Jeste li bili zadovoljni na tom poslu?

N. V.-K.: Bila sam vrlo zadovoljna jer sam tada nekoliko godina radila na velikoj monografiji naive. Zapravo sam željela u jednoj knjizi objediniti sve što se događalo u Galeriji primitivne umjetnosti: kako je nastala, tko je uopće u njoj radio, što su sve radili, koji su se projekti vrtjeli te kako su nekoliko godina organizirani međunarodni susreti naive. Nakon deset godina pauze, u kojima nije bilo međunarodnih izložbi naive, godine 1987. uspjela sam ponovno pokrenuti izlagačku djelatnost. To mi je bio veliki izazov, a prvi smo put pokazali i rad *outsider* umjetnika, i to zahvaljujući kontaktu s prekrasnom gospođom Kinley iz *Outsider Archive* iz Londona. Tada sam ušla i u taj tajanstveni svijet *outsider arta*.

To je ipak nešto drugo nego naiva. Tada su prvi put i oni sudjelovali na toj izložbi.

Osim toga, u tom sam kontekstu rada u muzeju odnosno u galeriji u kojoj su se mogle organizirati izložbe, konačno imala priliku istražiti jednog slikara koji me pratio od moga ranog djetinjstva. To je bio Karl Sirovy, koji je bio prijatelj moga oca i tada je već dugo bio pokojni. Njegove smo tri slike imali u našem stanu otkad sam se rodila, a javnost nikad o njemu nije ništa znala. Niti je ikada išta izlagao. Ništa, ništa! Apsolutna enigma. E, nakon što sam došla u taj ambijent, započela sam to istraživanje. Zapravo sam ga nastavila jer sam se s tim umjetnikom prvi put ponovno susrela dok sam još bila u Regionalnome zavodu. Kada je jedna gospođa trebala odseliti u Izrael, došla sam pogledati njezine stvari i na zidu sam vidjela neke slike koje su me odmah povezale s tim umjetnikom. Rekla sam: *Isuse Bože, pa to nije moguće, nije li to Sirovy?* Onda je ona ostala zatečena kako ja uopće znam za njega. *De facto*, to je bio on, na zidu je bilo pet-šest njegovih slika. I tada se opet počela vrtjeti stara priča. S tim sam, srećom, mogla nastaviti u Galeriji primitivne umjetnosti, tako da sam ga prvi put pokazala na izložbi *Naiva 87* - prvi izbor njegovih slika, jer sam upoznala njegovu sestru koja je još živjela u Bjelovaru. To mi je bilo veliko životno uzbudjenje.

J. D.: Tko vas se najjače dojmio? Jeste li imali uzore među svojim profesorima?

N. V.-K.: Dok sam studirala, najviše me oduševljavao, moram priznati, Radovan Putar - bio je prekrasan čovjek. Tada je bio mlad, mi smo bili mladi, pamtim naše izlete. Tada smo prvi put išli posjetiti muzej u Beogradu u kojemu sam prvi put vidjela Moneta u originalu. Tada nismo često putovali, znate. Bili smo generacija koja je vrlo malo putovala. Prvi put sam bila u Parizu kada je moja kći imala trinaest godina i plakala sam u vlaku od sreće što sam mogla tamo otputovati. A kad sam diplomirala francuski, prof. Vinja me upitao, nakon što smo već obavili naš ispit: *Jeste li bili u Francuskoj?* Rekla sam da nisam. *Pa kako možete doći k meni na ispit a da niste bili u Francuskoj? To ne postoji, nema čovjeka koji može diplomirati francuski a da nije bio u Francuskoj!* Rekla sam: *Oprostite, ja nisam imala pasoš, odnosno putovnicu, zbog mog oca itd. Nismo imali dokumente i nisam mogla putovati - nisam nikad bila tamo.*

Prof. Vinja me upitao: *Ali sjajno govorite francuski, kako to?*

Obožavam francuski, obožavala sam ga od djetinjstva. Prema tome, postoji, valjda, nekakav talent, sluh, ne znam što, odgovorila sam.

I onda sam prošla, dakle, na francuskome. Želim naglasiti da nismo mnogo putovali.

Zatim, Radovan Ivančević nam je bio prekrasan profesor. I Gamulin, dobro, on je bio pjesnička nadgradnja. Prelog? Njega neću nikada zaboraviti. Bio je, mislim, jedan od najvećih, najznačajnijih profesora na našem fakultetu u moje doba. Stahuljak također. To su sve profesori starije generacije, danas više nema takvih ljudi. Mislim da danas to uopće više ne postoji jer su to bili znanstvenici opsjednuti svojom temom i svojim istraživanjima, svojim znanjem i svojim radom. Radilo se dvadeset četiri sata na dan, to su bili takvi ljudi. Oni su nam prenijeli mnogo znanja, entuzijazma, ljubavi i svega.

J. D.: Kad ste prešli u Muzej suvremene umjetnosti?

N. V.-K.: Nisam prešla u Muzej suvremene umjetnosti. Naime, Galerije grada Zagreba su preimenovane. Već sam tada bila v. d. ravnateljice. Bila sam u Muzejskom savjetu. To je bila velika bitka, uvijek je u Zagrebu postojao netko tko nije želio Muzej suvremene umjetnosti, no neću sad govoriti o tome. Tako da smo se borili i za to da dobijemo ime - to je nešto stvarno nevjerojatno! Premda muzej ima fundus i sve što muzej treba imati - zvali su ga Galerijama grada Zagreba odnosno Galerijom suvremene umjetnosti i Galerijom primitivne umjetnosti. To je sve tako komplicirano! Mnogi ljudi koji su dolazili k nama i na ulazu pročitali naziv *Galerije grada Zagreba*, mislili su da smo neka institucija koja pokriva sve galerije u gradu Zagrebu - što ne znači samo jednu kuću. Dakle, taj je naziv izazivao mnoge dubioze, a istodobno smo mi imali svoju instituciju i htjeli da se zovemo onim što jesmo - Muzejom suvremene

sl.5. Nada Vrkljan-Križić

umjetnosti. Dakle, to je bila ista kuća, s tim da se preimenovala. I, naravno, tijekom 1990-ih godina naiva se odvojila u zasebni Hrvatski muzej naivne umjetnosti, odvojio se i Ateljer Meštrović, a bili su inače u sklopu Galerija grada Zagreba. Oni su postali posebne institucije, a nama je ostala Galerija suvremene umjetnosti, odnosno MSU, kako se od tada zovemo.

J. D.: Koji vas je posao najviše veselio, što smatrate svojim najvećim uspjehom?

N. V.-K.: Mogu istaknuti samo jedan posao koji me beskrajno uzbudio, oduševio i kojim sam beskrajno zadovoljna. To je, naravno, Karl Sirovy. Kad sam počela istraživati Sirovyja - to je bilo ratnih godina, onih najstrašnijih, početkom 1990-ih, sve je bilo u potpunom kaosu. Naravno, mi smo radili normalno, sve što treba, a neka viša, meni potpuno iracionalna sila nagnala me u traženje nečega. Mnogo prije našla sam dnevnik svoga oca koji je zapisao neke misli o Sirovyju - to mi je bio jedini pisani trag. Tko je bio taj čovjek? Oni su se poznavali davno, 1920-ih godina. Onda sam odjednom, poput kakvoga policijskog inspektora, da ne kažem Sherlocka Holmesa, počela istraživati. Dakle, nisam imala ništa - ni izvod iz matične knjige rođenih odnosno rodni list, ni smrtovnicu. Ništa - nijedan dokument! I krenula sam tražiti. Kako je to bilo doba kad smo svi podizali domovnice i različite dokumente, i ja sam po raznim općinama morala obavljati mnogo drugih poslova. Nemam pojma kako, kažem da me nadahnulo nešto iracionalno i sinula mi je ideja: *Pa ja ću sada usput pod tim imenom nešto tražiti!*

Tako sam počela skupljati građu. Naravno, postojala je i gospođa u Bjelovaru te jedan kolekcionar koji je s njom bio jako dobar. Mnogo smo slika našli - one su se već prodavale po antikvarijatima, pa je postupno ta građa počela izlaziti na svjetlost dana. Istraživala sam po svim arhivima, likovnim, ovim-onim, kazališnim, ne znam gdje sve nisam bila ne bih li pronašla kakav trag o tome je li Sirovy ikada igdje nešto izlagao ili bio negdje službeno zabilježen kao umjetnik. Naravno, nigdje nije bilo ničega. I konačno je 1993. g. sve to rezultiralo velikom izložbom. Tada smo još bili Galerija primitivne umjetnosti, tako da je izložba postavljena u Čirilometodskoj 3. Bila je to vrlo opsežna izložba koja je obuhvatila stotine radova Karla Sirovyja. I tako sam od tri slike s kojima sam počela iz vlastitog života završila na nekoliko stotina, zapravo više od dvije tisuće slika i crteža. Mnogo se toga našlo, naravno, u Bjelovaru kad sam prvi put bila u kući sestre Karla Sirovyja. Zanimljivo je da, kad sam nakon godinu dana, 1991., opet došla u Bjelovar, te kuće više nije bilo - bila je srušena. Dakle, moram opet spomenuti djelovanje iracionalne snage. Nisam nikakav mističar, ali nešto je neobjašnjivo djelovalo na mene jer smo mi iz potkrovlja i tavana, iz prašine i zaborava iz tih sanduka spasili crteže, slike i mape, koje bi bile nepovratno nestale. Nitko ih ne bi spremio, rekli bi da su to iščrčkani papiri. Riječ je o malim formatima, to nisu velike slike. Veće slike koje su visjele na zidu kuće pokojna je gospođa Štefanija Sirovy darovala našem Muzeju. One su tu kod nas u fundusu, premda to vlasništvo još nije definitivno jer netko osporava tu darovnicu, odnosno nisu je sudski priznali. Ne znam zašto, ali - dobro. Uglavnom, to je apsolutno bio moj životni projekt koji me na nekoliko razina uzbudio, i privatno, kao osobu, jer je vezan za moju obitelj (i moja je sestra Irena ponešto pisala o tom slikaru u svojim knjigama), ali i za istraživanje života u Zagrebu u tom razdoblju.

Karl Sirovy se, naime, ubio 1948. Iste godine kad smo se mi iz Zagreba preselili u Opatiju. Tada je moj tata izgubio vezu s njim, nije ni znao točnu godinu njegova samoubojstva. Njegova se supruga ubila dan nakon njega. Dakle, to je bilo doba mraka i užasa i nekakvih mračnih sila koje su djelovale na ljude, pogotovo na građane koji su uz to bili i poliglotti i intelektualci. Htjela sam to razdoblje rasvijetliti kroz Sirovyjevu sudbinu, a uz to definirati kulturnopovijesni okoliš. Dakle, vrijeme kada je on slikao bile su rane godine 20. st. - od 1920-ih do 1930-ih. To je razdoblje između dva rata u kojemu se, naravno, osjećala njegova veza sa simbolizmom i romantizmom odnosno sa srednjoeuropskim miljeom. Imao je veliku biblioteku, čitao je Oscara Wildea, Edgara Allana Poea, Hoffmannove priče itd. Bio je u potpunosti izdanak srednjoeuropske kulture i to me posebno zaintrigiralo, kao i neke paralele koje sam mogla povući s nekim slikarima iz toga razdoblja i iz toga miljea. Mogu vam reći da su se, nakon te izložbe, tj. nakon 1993. g. još uvijek pojavljivale njegove slike. I dandanas ih pronalazim. To je pravo čudo. Mislim da je to što sam ga uspjela izvući iz zaborava i vratiti u hrvatsku povijest umjetnosti kao marginalnu pojavu, jer on nije bio likovno školovan, stvarno moj veliki uspjeh.

J. D.: Molim vas nabrojite nam neke izložbe koje ste organizirali.

N. V.-K.: Teško je sve nabrojiti, mnogo sam toga radila. U Galeriji primitivne umjetnosti svake smo godine imali nekoliko izložbi, bila sam presretna kad smo iz inozemstva donijeli djela nekih autora, pogotovo kad mi je uspio *Naive 1987*. To mi je bilo veliko zadovoljstvo i veliki uspjeh. Na izložbi su bile zastupljene različite zemlje, imali smo Willema van Genka, sjajnog umjetnika iz Nizozemske. Žao mi je što su neke stvari, koje smo tada čak uspjeli otkupiti, ostale u njihovu fundusu, a pripadaju mojem *outsider artu*, no nisu tu. No dobro, nema veze, ako mi zatrebaju za izložbu, uvijek ih mogu posuditi. Usto, Drago Jurak mi je bio jedno prekrasno istraživanje, da ne govorim o starom Generaliću s kojim sam se družila i s njim radila. On je bio već onda dosta star, ali sam ga posjetila i u Primoštenu, i u Sigecu, i tako. Izložbi je doista mnogo. Vidjet ćete u tom katalogu, u njemu su opisane sve izložbe do mojeg dolska ovamo. Naime, nisam željela ostati u Muzeju naivne umjetnosti iz nekih načelnih razloga.

Činilo mi se neprirodnim da se umjetnost dijeli jer sam uvijek inzistirala na jednoj teoriji, odnosno na ideji da je sve to integralno zajedništvo suvremenog stvaralaštva 20. st. i da ne treba u posebne ladice spremati naivu. Zajedno s kolegom Susovskim, čak sam napravila izložbu na kojoj smo uz Richtera i Dobrovića paralelno izlagali Rabuzina, pri čemu smo našli izravnu vezu. Mića Bašičević bio je vrlo veliki intelektualac i vrlo obrazovana osoba. Znao je čak i kanalizirati neke umjetničke ekspresije u tim smjerovima i objasniti kako "diše" suvremena umjetnost tog vremena. Dakle, postojale su dodirne točke i ja sam rekla kako bi bilo apsolutno glupo stavljati to u nekakav zatvoreni separat. Mislim da se danas i pokazuje kako je naiva ostala tamo samo kao jedan reprezentativni element, odnosno segment jedne povijesti, a da se baš mnogo toga i ne zbiva, zar ne? Bila sam protiv toga da se taj muzej izdvoji. Pritom sam ostala, naravno, i u MSU. Kako sam putem naive došla i do tzv. marginalne umjetnosti i do *outsidera*, rekla sam: *Pa što!? Onda ćemo mi tu lijepo osnovati Odjel outsider arta, mene to baš zanima*. Imala sam već mnogo veza i s inozemstvom, s mnogim ljudima koji vani istražuju tu umjetnost. U svijetu je vrlo poznata i priznata, a u nas uopće nije

sl.6. Japanski slikar Taiji Harada u posjetu GPU (Galerija primijenjenih umjetnosti) s Nadom Vrkljan Kržić.
Snimljeno: svibanj 1986.

sl.7. Nada Vrkljan Kržić (stoji u sredini) sa slikarima (Ivan Lacković Croatia, Taiji Harada, Ivan Rabuzin (sjede), snimljeno u Japanu 1986.

postojao taj segment kao istraživački i zato je to tako. Do danas sam, zapravo, ostala sama u svom odjelu i jedina se time bavim.

J. D.: Jeste li surađivali s muzejima iz inozemstva?

N. V.-K.: Bilo je mnogo takve suradnje. Dobro, u naivi mnogo više, ali, naravno, ove nesretne 1990-e godine grubo su zaustavile tu suradnju. Najprije smo postali nekakvo nesigurno područje, ljudi više nisu htjeli slati izložbe. Znaite, to je zaustavilo cijelu priču, što je meni beskrajno žao jer imam osjećaj da je mnogo vremena izgubljeno. Mnogi su kontakti bili nemogući. Naime, mi smo pisali i dobivali smo odgovore, ali kad smo htjeli nešto dopremiti ovamo, to je bilo neizvedivo. To je, nažalost, tako. Sad, u posljednjih nekoliko godina, to se ipak malo popravilo tako da smo u našem Muzeju imali izložbu Židovskog muzeja iz Amsterdama, Charlotte Salomon, pa smo, recimo, prošle godine iz Berlina imali izložbu Claudija Langea, samoukog slikara koji radi velike slike, premda možemo reći da radi u maniri *outsidera*. Uložila sam velik trud i postigla to da su tri naša umjetnika prošle godine sudjelovala na međunarodnoj izložbi u Beglesu te da je konačno jedan od njih, Krešimir Hlup, sad nedavno, tj. u proljeće ove godine, izlagao u Parizu, u muzeju naive. Taj se muzej posljednjih godina pretežno bavi *l'art brutom* i *outsider artom*, a naivu su uglavnom stavili u depoe, osim što povremeno izlažu one najeklatantnije, najvažnije primjerke. Ondje se održavaju vrlo dobre izložbe, a Krešimir Hlup bio je u Beglesu zajedno s Božidarom Štefom Golubom i Vinkom Maričevićem, i to je, mislim, bio veliki uspjeh i znak da se konačno opet otvaramo prema van. A, za sljedeću godinu iz istoga tog Beglesa, ondje djeluje jedan vrlo poznati muzej, jedan od najjačih u Francuskoj, zove se *Musée de la Création Franche*, odnosno *Muzej iskrenog stvaralaštva*, u program sam uvrstila njihovu izložbu u nas, tako da konačno prekinemo tu našu zatvorenost prema van, da i naši ljudi vide kako je to umjetnost koja se vani i te kako cijeni, kako postoje posebni muzeji tih djela, kao i onaj u Parizu, tj. *Halle Saint Pierre*, koji je definitivno posvećen *outsider artu* i eto - da malo drukčije dišemo.

J. D.: Čime se trenutačno bavite?

N. V.-K.: Evo, sad ste me podsjetili, radim na projektu *Graditelji imaginarnoga*. To je projekt na kojemu radim već četiri i pol godine. Naime, već prije gotovo pet godina počeli su kontakti s jednim udruženjem za imaginarno stvaralaštvo, ali u graditeljstvu. To su opet *outsideri*, marginalci koji grade neke svoje građevine, kuće, obitavališta i svetišta iz snova. Blizu Pariza djeluje jedan centar, tj. udruga koja se bavi upravo istraživanjem tog fenomena. Oni su nam ponudili svoju multimedijску izložbu koja ima i pet-šest videofilmova o različitim takvim lokalitetima. U Francuskoj ima mnogo takvih lokaliteta, mnogo fotografija i dokumentacije, a središnja je figura poštar Cheval, Ferdinand Cheval, koji je u životu stvarno bio poštar, a onda je, kad je otišao u mirovinu, počeo slučajno, stjecajem okolnosti, graditi jednu svoju palaču iz snova. Neću vam previše pričati, sve će se vidjeti u katalogu. Kasnije se ona zvala *Idealna palača*, to je poznata *Le palais Idéal* u Hauterivesu, blizu Lyona u Francuskoj. Doći će i veliki holeogram te palače na kojemu će se jedan njezin dio doživjeti potpuno virtualno, u igri svjetlosti koja se u mračnoj prostoriji rekreira u prostor, osjećaj, vrijeme, fantaziju. Dakle, to je put u potpunu imaginarnost. Mislim da će to biti vrlo zgodno. I, naravno, moći će se vidjeti velike fotografije, mnoštvo dokumentacije i videofilmovi o tim lokalitetima. To bi trebalo biti sada u studenome. Od samih početaka Francuski mi je institut davao veliku potporu, čak su mi obećali sudjelovanje u financiranju, a sad se njihov udio još i povećao, što je beskrajno važno. I, evo, nakon svih tih muka nikako nisam odustajala. Svake sam godine to ponovno upisivala u program rada i ove je godine uspjelo! Zahvaljujući činjenici da Francuski institut ove godine slavi 80. godišnjicu djelovanja u Zagrebu i da je postojao poseban odbor (gospođa Biserka Cvjetičanin posebno je zaslužna za to) koji je trebao napraviti nekakav program baš za muzeje i za ono što će muzeji u toj godini prikazati. Taj je program ušao u taj segment i na taj smo način došli do realizacije tog projekta.

J. D.: Jeste li surađivali s medijima?

N. V.-K.: Jesam. Posebno sam mnogo surađivala na radiju, ponajprije u segmentu glazbenih emisija. Moj suprug i ja davni smo godina, 1970-ih, napisali stotine i stotine emisija o glazbi. On o jazzu, o pjevačima bluesa, gospela i dr., a ja o francuskoj šansonu i o šansonu u svijetu. Obrađivala sam i njemačku šansonu, i baskijsku, i druge jer su to bile strane glazbene vrste nepoznate u našoj sredini. Emisije su se zvale *Muzika bez reda vožnje* i *Portreti i profili*. Urednica je bila Ilse Kalajdžić. Voljela je surađivati s nama, a emisije su bile rado slušane. Osim toga, moj je suprug držao predavanja o jazzu u Centru za kulturu i informacije. Još danas ga mnogi ljudi pamte po tome. Intenzivno smo živjeli u toj glazbenoj sferi, a kasnije smo surađivali i na televiziji, bila je riječ baš o šansonu, u emisiji *Crno-bijelo u boji*. Evo, to je bio moj drugi privatni život. I danas me još zovu u *Vijenac*, kad god izađe neki CD šansona: *Daj, Nada, ti nešto napiši*, jer malo ljudi piše o tome. Danas je to, naravno, već neka nostalgija za prošlim vremenom, ali još ima ljudi koji se time bave, hvala Bogu, poput Arsena Dedića, Ivica Percla i drugih. Ima još vrlo kvalitetne šansone, premda je ona za uski krug poštovatelja. Inače mnogo surađujem u *Vijencu*, pa sam nešto surađivala i sa *Zarezom*. Bavila sam se muzeološkim temama, a pogotovo arhitekturom. Kako smo svi mi bili u istom timu za izgradnju MSU, koji znate da planiramo u Zagrebu, posljednjih sam godina mnogo putovala, vidjela mnoge stvari, bila u Berlinu i drugdje. Inten-

zavno sam pratila baš tu scenu izgradnje novih muzeja u svijetu. Imala sam sreću posjetiti Bilbao, to je fascinantno doživljaj. Mnogo sam pisala o tome kakva je uloga muzeja u tome našem novom svijetu 21. st.

J. D.: Kakva je uloga muzeja? Što bi on morao biti?

N. V.-K.: Ponajprije bi morao biti maksimalno otvoren javnosti. Mora privlačiti najširi krug ljudi, ne samo usko stručni, mora pružati informacije i nuditi senzaciju. Dakle, današnji muzej ne može biti samo zatvorena znanstvena ustanova u koju će ući tri i pol posjetitelja da bi istražili samo usko područje svojeg interesa. On mora biti živo kulturno stječište najrazličitijih interesa, u njemu se mora stalno nešto zbivati, on mora na neki način biti, rekla bih, čak i teatar, i koncertna dvorana, i muzej, i izložbena dvorana, i dvorana za performanse. Mora biti maksimalno raznolik, mora imati raznovrsnu ponudu, naravno, koncentriranu oko svoje osnovne teme, odnosno prilagođenu tome o kojem je muzeju riječ. Muzeji suvremene umjetnosti danas su postali prava Meka za turiste svih profila, a kulturni je turizam uopće postao *number one* u turističkoj ponudi. U svijetu se to zna. Sad sam ponovno pisala neke tekstove o tome. Recimo, o velikim gradovima u Engleskoj koji su propali, tj. o nekadašnjim industrijskim gradovima, Manchester je najnoviji primjer. I Flora Turner o tome piše u posljednjem broju *Vijenca*. Kažu da samo u sklopu umjetnosti i kulture, samo tom ponudom ponovno privlače ljude. To današnjem čovjeku treba, bio on turist ili domaći posjetitelj. Naravno, za stvaranje muzeja koji bi svemu tome mogao udovoljiti treba mnogo novca kako bi se osigurali uvjeti za njegov rad, a treba mnogo novca i za program koji će se kasnije u njemu zbivati.

J. D.: Hoćemo li dobiti novi Muzej suvremene umjetnosti?

N. V.-K.: Stalno pokušavam pisati o tome i moliti za to, odnosno apelirati na ljude koji mogu pomoći da se to ostvari. A sad, hoće li nam uspjeti? Vjerujem da hoće. Nisam jedina koja tako misli, naravno. Mnogi ljudi to znaju, putovali su okolo i znaju što je suvremeni muzej. Ali, hoće li to uspjeti, kada i kako - ne znam.

J. D.: Kakav je vaš način rada? Volite li timski rad?

N. V.-K.: Volim raditi timski. Imali smo jedan prekrasan tim baš kad smo se bavili tom našom, već nesretnom, idejom muzeja. Obilazili smo okolo, čak smo imali jednu ideju s Paromlinom, pa smo se i za to zalagali. Uvijek smo bili grupa ljudi koja je to gurala. U jednoj fazi očajanja, kad smo vidjeli da nema mogućnosti za izgradnju, odabrali smo i zgradu RANS-a *Moša Pijade* (današnjega Otvorenog sveučilišta). Ona bi arhitektonski i položajem mogla zadovoljiti mnoge uvjete. Naravno, to nikad nije idealno, ali tko to zna? Paromlin bi sigurno bio idealan. Pogledajte *Tate galeriju* u Londonu. Takav se tip muzeja otvara u starim industrijskim objektima na najrazličitijim mjestima. Nedavno je u Dubrovniku prezentiran *Cité de l'espace* iz Toulousea. To čak nije muzej, to je zapravo mjesto na kojemu se istražuju prostori. Bila sam na prezentaciji u Dubrovniku (prikazano na manifestaciji *The Best in Heritage*; nap.ur.). Ondje su prikazani prostori takvih preuređenih zgrada koje su, jasno, dograđivane i preuređivane. Među ostalima, i jedan je muzej u Francuskoj ureden u nekadašnjoj tvornici tekstila s bazenom. U svijetu je poznato da su ti stari industrijski

sl.8. Nada Vrkljan Križić u društvu sa prijateljima i suradnicima:

U donjem redu: Davor Matičević, Nena Dimitrijević, Stobodan Dimitrijević, Boris Kelemen

U gornjem redu: Nada Vrkljan Križić, Rosa Lavin, Karmen Bašić

sl.9. Nada Vrkljan Križić s Jaquesom Defertom, direktorom Francuskog instituta u Zagrebu, početkom 1993.

Snimio: Damir Kalogjera

sl.10. Otvorenje izložbe Karl Sirovy u Galeriji primitivne umjetnosti u Zagrebu, 23. svibnja 2005. (Nada Vrkljan-Križić, Miro Viliček, nećak K. Sirovyja i Davor Matičević)
Snimio: Boris Cvjetanović

sl.11. Otvaranje izložbe H. Schmalixsa u Galeriji suvremene umjetnosti 6. listopada 1983. Nada Križić treća s lijeva.

objekti koji više ne rade i nemaju svoju osnovnu funkciju prikladni za muzeje jer imaju goleme hale, velike su visine, širine i dubine. I to košta. Nažalost, Paromlin je bio nesretna priča, nije nikako uspio.

A novi Muzej suvremene umjetnosti? Mi smo apelirali, naravno, za međunarodni natječaj jer smo mislili da novi muzej treba biti apsolutno mjesto atrakcije i kao građevina. Nadajmo se da će projekt arhitekta Franića tome udovoljiti. Toplo se nadam. Mislim da je on na dobrom putu i pažljivo nas sluša te dobro surađuje s nama. Samo, kad će to biti - to ne znam.

J. D.: Kako je proveden taj natječaj?

N. V.-K.: Sad je deplasirano govoriti o tome. U početku nismo bili zadovoljni jer je cijeli natječaj pogrešno proveden. On, prije svega, nije bio internacionalan, a i prekratko je trajao, tri mjeseca i jedan dan. Činilo se kao da je napravljen neki natječaj za studente završnog stupnja na arhitekturi, a ne za ozbiljne arhitekate. Neki se čak nisu ni javili. Napravili su neke skice, tu su bile neke male makete - to nije bio ozbiljan natječaj. U cijeloj toj ozbiljnoj situaciji kakva je već bila, neki su članovi žirija čak odustali od rada u njemu ili nisu ni došli na završne sastanke. Žiri je bio krnj, ali je odabrao taj rad. Zbog cijelog tog postupka nisam zadovoljna, iako nemam ništa protiv odabranog rada, dapače. Znate što, možda je to zapravo najbolje. Ne mogu sad više ulaziti u to. No u cijelome tom kontekstu sve je bilo pogrešno. Tako da nismo bili zadovoljni, ni ja ni moji kolege. Ali, eto. *Vis maior!* Sretni smo da se nešto zbiva i da nešto kreće. Međutim, prošlo je mnogo vremena od 1999., kad je natječaj završio.

J. D.: Biste li mijenjali svoj posao?

N. V.-K.: Ne bih ništa drugo izabrala. Silno volim svoj posao, silno volim ljude i kontakte s ljudima, volim istraživati njihove umjetničke sudbine, dakle, ono što im se zbiva u glavi i u srcu, razloge zašto i kako dolazi do svega toga. Ali žao mi je zbog naše struke koja je u mnogim prilikama nekako vrlo netolerantna i nekolegijalna. Neke posebne, osobne taštine gaze sve pred sobom. To me jako deprimira.

J. D.: Kako je bilo prije?

N. V.-K.: Slušajte, možda sam ja bila naivnija, kao nekakvo društveno biće nisam bila toliko involvirana u sve što nas okružuje. Rat nas je sve bacio u vrtlog i morali smo pratiti sve što se zbiva. Nisam se nikad bavila politikom, uopće me nije zanimala. Čak sam sjedila u USIZ-u kulture i bila vrlo zadovoljna što sam tamo jer smo mnogo radili. Bila sam baš u jednoj komisiji za muzeje u kojoj sam vrlo korektno i prijateljski radila zajedno s mnogim muzealcima. Rekla bih, bila je to dobra atmosfera. Naravno, s tim našim MSU nismo nikako mogli probiti led, ali smo se borili i zalagali, i išli dalje. Nije nam uspelo, OK. Sad sam ili postala osjetljivija ili sam počela drukčije misliti. Imam osjećaj da su neke tolerancije eskalirale i da su eskalirale neke zle sile, a ne dobre. I to me jako razočarava, jako me muči i silno mi otežava život. Moram priznati.

J. D.: Što su prioritete muzeja?

N. V.-K.: Najvažnije je da muzej bude kuća u koju će svatko imati potrebu doći s veseljem i radošću. Ne da te netko prisiljava da odeš u muzej na neku izložbu, ili da u školi pokazuješ ulaznicu da si bio u toliko i toliko muzeja, sa štambiljem, kako bi dobio pozitivnu ocjenu. Svi bi trebali imati potrebu ići u muzej i naći u tome zadovoljstvo - od najmlađih naraštaja, dakle od vrtičke djece nadalje. Kao što i mala djeca i odrasli ljudi idu u Maksimir jer se vesele životinjama. To mora živjeti non-stop!

Preduvjet za to su dobri ljudi koji muzej vode: humanisti i ljudi koji imaju što reći drugima. Dakle, koji su inspirirani, ljudi koji mogu bez *hemunga* iznijeti svoje emocije, čak možda i izreći neke svoje bedastoće, na načelu: što me briga, ispraviti ću se ako govorim neku glupost, netko će me već naučiti. Dakle, ljudi koji mogu komunicirati s čovjekom, a ne postaviti eksponat i komunicirati preko eksponata ili, ne daj Bože, kompjutora: *lijepo si potraži što te zanima*. Najvažniji je osobni kontakt! Dakle, muzej treba biti živo biće.

J. D.: Posljednjih je godina upravo to svjetski trend?

N. V.-K.: Apsolutno. Sve se vraća na taj kontakt s čovjekom, pogotovo u današnjem svijetu u kojemu su ljudi potpuno otuđeni. To je već tako deplasirani termin - ali jesu! Tehnologija je zavladała svim segmentima života, već i mala djeca sjede pred računalom i ne komuniciraju međusobno.

Dakle, mora se vratiti ljudskost. U sve.

J. D.: Je li bilo riječi o tome na *The Best in Heritageu*?

N. V.-K.: Jako puno. To me oduševilo. Oduševilo me koliko su svi isticali važnost znanja, emocija i dobre komunikacije, dakle, međusobnog dodira. Osnovna uloga muzeja jest to da on bude mjesto prepoznavanja vlastitoga kulturološkog identiteta. Ne mogu svi muzeji biti isti i imati jednake sadržaje. Mi moramo imati zajednički nacionalni živi identitet s kojim se možemo identificirati, u kojemu se možemo prepoznati, koji nas oplemenjuje i koji nas vodi naprijed.

J. D.: Koji su to umjetnici *outsideri*? Navedite nam nekoliko imena.

N. V.-K.: S naše hrvatske scene? Pa, ima ih dosta. Eto, vidite, ja imam sreću - upravo o tome govorim. Taj moj rad s *outsiderima* omogućuje mi upravo to: izravne kontakte sa živim bićima, kojima pokušavam maksimalno pomoći u najbanalnijim i najbedastijim situacijama, kao i u onim težima. Sigurna sam da bi oni rekli kako su uz moju pomoć našli svoj *raison d'être*. Oni ne rade za to da bi postali slavni, da budu muzealizirani, da budu ne znam kakva svjetska čuda. Rade zato što imaju iskonsku potrebu za tim da se kreativno izraze. Ali kad netko prepozna taj rad i u njemu nađe nešto što ga intrigira, bilo ljepotu, bilo emociju, bilo ideju, autor je, naravno, sretan jer kaže: *Evo, nisam baš potpuno sam*. Oni su svi, zapravo, jako usamljeni, zatvoreni u svoje svjetove koji su nama katkad čudni i neprepoznatljivi. I to mi je divno. Među njima ima fenomenalnih osoba. To su sve plemeniti i vrlo dobri ljudi. Među njima ne postoji zavist, nisu ljubomorni na uspjeh drugih - toga nema. Svatko živi na svojoj zvijezdi i svatko ima tu svoju zvijezdu koju tjera. To su: Dubravko Sertić iz Vinkovaca, Melita Kraus iz Bjelovara, Gojislav Kalapač Goja iz Zadra, vjerojatno sam nekoga zaboravila, ima ih sigurno još. U Zagrebu je to trešnjevkačka grupa s kojom sam ja zapravo započela raditi: Božidar Štef Golub, Igor Vasić, Krešimir Hlup, Vinko Maričević. Sad je došao još jedan Krešimir, koji je putovao po Južnoj Americi. To su sve fantastični ljudi. Na primjer, Nenad Burcar, koji je pravi pjesnik, čovjek teatra, književnosti, umjetnosti, ljubavi - svega. Znae što, to su stvarno ljudi koji žive na korici kruha. Potpuno su siromašni, tako reći svi redom. Neki ipak nešto rade. Ta draga Melita Kraus radi u školi, predaje filozofiju i, naravno, također je jedno neshvaćeno biće. Mora si nekako osigurati egzistenciju, ali živi samo za umjetnost. Tu je još jedna prekrasna osoba - Margareta Vidmar u Zagrebu. Ima ih mnogo, teško mi se svih sjetiti. Drago Trumbetaš došao je iz Frankfurtu gdje je "gulio" kao gastarbajter cijeli svoj radni vijek. Na neki je način blizak i naivi i *outsider artu*, u njega ima i jednoga i drugoga. On je svestran - prije svega crtač i tipograf, grafički djelatnik. Sudbina svakoga od njih jedan je roman. I inače je svaki ljudski život roman za sebe, ali oni uspijevaju taj život prenijeti slikom, kipom ili instalacijom, i u tome je ta kvaliteta, kvalitetna dogradnja što živi u kreativnom čovjeku koji ima potrebu da kaže nešto o sebi.

J. D.: Za kraj - kako bi trebao izgledati MSU?

N. V.-K.: To sam sad napisala. Prijavila sam se za ovaj simpozij u Rijeci (muzeološko savjetovanje *Uloga i značaj prirodoslovnih muzeja i prirodoslovnih zbirki u održivom razvoju*, Prirodoslovni muzej Rijeka, 23.-26. listopada 2002.; ; nap. ur.). Doduše, to su prirodoslovni muzeji, ali također imaju zajedničku temu - što su zapravo muzeji budućnosti i kako će muzeji izgledati u budućnosti. U jednoj sam rečenici napisala (sad je možda neću moći bukvalno ponoviti) da osim tog znanstvenog rada, istraživačkoga i skupljačkoga, jer svaki muzealac ponajprije mora prikupljati građu, čuvati je i štiti u onom svom segmentu ozbiljnoga posla, i istraživati, muzealac mora biti pjesnik, pripovjedač, da nadasve mora biti humano biće koje može komunicirati s ljudima te da mora imati silnu imaginaciju, što je preduvjet te komunikacije. Silno mi se dopala rečenica Franza Schouterera *I'm a storyteller*. Ako se sjećate, to je rekao kad je bio u Zagrebu, a to su neki drugi ponovili sad u Dubrovniku, tj. *ja pričam priču*. Sjećam se jednoga predivnog prikaza Muzeja Anne Frank u Amsterdamu. Dakle, kako su oni koncipirali taj muzej s minimalnim inventarom što se tiče građe, to je nešto fascinantno. Svakako treba pogledati CD-ROM koji su izdali. Kroz prozor se može ući u svaku sobu i vidjeti što je u njoj, a paralelno se može vidjeti i što se određenog datuma dogodilo u tom gradu - postoji svojevrsan dokumentarni insert. Imali su nekoliko sličica s Annom Frank, no vrlo malo. Dakle, sve je u kontekstu prostora i vremena kada je što nastalo; ta priča mora obuhvatiti cijelo razdoblje nastanka. Slika ne može obuhvatiti područje ako visi na zidu sama za sebe i nema korelacije s vremenom i prostorom nastanka. Rekla bih da sam i sama, kad sam radila Karla Sirovja, isto to pokušala primijeniti u svom katalogu, odnosno uspostaviti vezu s književnošću, s filmom i s kazalištem, s duhovnim miljeom u kojemu je čovjek živio i stvarao te objasniti zašto je određena ideja nastala baš tada, a ne kasnije ni prije. To se mora dovesti u vezu. Dakle, vrijeme, prostor i djelo moraju se međusobno povezati. Kao i naš osobni odnos prema djelu jer ga danas možda čitamo drukčije nego što ga je umjetnik uopće zamislio. I bezbroj drugih stvari, ponajprije humanističke prirode.

